

LIFE programmi esitatud taotluste tagasiside analüüs

Käesolev eksperthinnang on koostatud 2019 ja 2020 LIFE programmi esitatud Eesti taotlustele antud tagasiside põhjal.

Raport on koostatud OÜ Solaris Konsult eksperdi Murel Truu poolt. Eksperthinnangu koostamine on tellitud Keskkonnaministeeriumi projekti AwaRaEst 2 LIFE (LIFE18 CAP/EE/000002) raames.

juuni 2021

SISUKORD

Summary	4
Kokkuvõte.....	6
Eeltaotlustele antud hinnangud.....	6
Alamprogramm: keskkond ja ressursitõhusus.....	7
Alamprogramm: keskkonnaalane juhtimine ja teave.....	12
Alamprogramm: loodus ja bioloogiline mitmekesisus	13
Täistaotlustele antud hinnangud.....	18
Alamprogramm: keskkond ja ressursitõhusus.....	19
Alamprogramm: kliimamuutuste leevendamine.....	24
Alamprogramm: loodus ja bioloogiline mitmekesisus	29
Universaalsed tähelepanekud järgmisteks taotlusvoorudeks.....	36
Allikad	38

Summary

The LIFE programme is the financial instrument of European Commission that is designed for implement EU environmental policy and that has been successfully running almost 30 years. This is the only fund that is directly targeted to finance environmental projects and it supports development and implementation of EU climate and environmental policy.

The current report is aimed to analyse the proposals submitted by Estonian applicants to the LIFE programme during the years 2019 and 2020. The objective of the report is to identify the main shortcomings and problems in the proposals, so the future applicants could learn from the mistakes already made. The report has been compiled based on the evaluation forms. The proposals have not been available for comprehensive analysis of the projects.

14 proposals were submitted to the 2019 call of LIFE programme, out of which only 4 projects were invited to submit full proposal. In 2020 also 14 concept notes were submitted, and again 4 projects were invited to submit full proposal. Hereby it is worth to mention that 2 projects invited to submit full proposal in 2020 were recurrent proposals rejected in 2019. The sub-programme Environment and resource efficiency received 8 Concept Notes in 2019 and 5 concept notes in 2020. Nature and biodiversity sub-programme received 5 concept notes in 2019 and 6 in 2020. Environmental governance and information sub-programme received 1 concept note in 2019 and 3 in 2020. Climate sub-programme received 1 project both years.

In total 2 project proposals were financed in 2019 and only 1 in 2020.

Though LIFE programme is not very widespread financial instrument in Estonia, it is quite known and well established among nature conservation initiatives. There are good practices available for successful intervention models and experts and organizations with needed capacity to develop successful projects. The current analysis shows that the average evaluation score (~71 points) of nature projects is higher than the one of environmental (~53 points) or climate (56 points) projects. Thereby the national contact point should focus on knowledge transfer to raise project capacity of applicants of environmental projects.

A very common shortcoming for all the proposal not shortlisted as successful are failure to give sufficient explanations about the project intervention logic and how the aimed measures are about to solve the environmental problems. The best way to solve the issue is to set up a project logical framework prior to the project writing, so the problem could be well defined (both qualitatively and quantitatively), the intervention logic explained with elaboration on actions and measures needed to solve the problems. Here it is also needed to show the objective both qualitatively and quantitatively, so the project impact can be analyzed compared to the baseline situation as well as the state of the art. When such logframe (see different brainstorming and mindmapping techniques available to find the one best suited to your project) is set up, then it is much more easy to explain the needed comprehensive but concise proposal texts.

Applicants with poor evaluation results have seemingly also failed to follow the Application and Evaluation Guidelines available. Both for writing a successful application as for later successful implementation of the project, it is a must to follow the instructions given in such documents as well as get well acquainted with the LIFE regulation and model grant agreement and its annexes. Understanding the terms and conditions prior to the application, helps to design a good project which can later be implemented without any misunderstandings.

All applicants are also strongly advised to contact national contact points in early idea stage of project development. Contacts available <http://life.envir.ee>

Kokkuvõte

LIFE programm on Euroopa Komisjoni finantsinstrument, millega rahastatakse keskkonnaprojekte kogu EL-is juba pea 30 aastat. See on ainuke otseselt keskkonnale suunatud rahastamisvahend, mis toetab liidu keskkonnapoliitika arengut ja elluviimist. Käesoleva analüüsi eesmärgiks on anda hinnang 2019. ja 2020. aastatel esitatud taotluste tagasisidele, et selgitada välja põhilisemad vead ja kitsaskohad nagu ka taotluste tugevused.

Raporti koostamiseks on analüüsitud taotluste põhjal koostatud hindamisvorme, analüüsi koostajale ei olnud kättesaadavad taotlusdokumendid ega kaaskirjad. Seega ei võta käesolev analüüs eesmärgiks hinnata taotluste lõplikku kvaliteeti vaid seda, mida LIFE programmi hindajad nendest arvanud on. 2019. ja 2020. aasta taotlusvoorude hindamisel on aluseks vastavate taotlusvoorude aluseks olnud LIFE programmi dokumentatsioon, ennekõike LIFE regulatsioon [1] ja programmi mitmeaastane tööplan [2]. Programmi jätkumisel perioodil 2021-2027 on oodata nimetatud dokumentide uuendamine ja hetkel ei ole uus regulatsioon veel avaldatud. Sellest tulenevalt ei hinnata taotluste puhul nende sobivust uues rahastusvoorus.

LIFE programmi keskkonnaprogrammi esitati aastal 2019 14 eeltaotlust, millest täistaotluse voo kutsuti 4 projekti. 2020 aastal esitati keskkonnaprogrammi 14 eeltaotlust, millest kutsuti täistaotlust esitama 4 projekti. Seejuures oli kahe edasipääsenu puhul tegemist kordustaotlejatega. Keskkonna ja ressursitõhususe alamprogrammi esitati 2019. aastal 8 eeltaotlust ja 2020. aastal 5 eeltaotlust, keskkonnavalase juhtimise ja teabe programmi 2019. aastal 1 ja 2020. aastal 3 projekti ja looduskaitse alamprogrammi 2019. aastal 5 ja 2020. aastal 6 eeltaotlust. Kliimamuutuste leevendamise alamprogrammi esitati mõlemal aastal 1 projekt.

Mõlemal aastal oli LIFE programmis edukas vaid üks taotlus looduskaitse alamprogrammis ja 2019 1 taotlus keskkonna programmis.

Käesolev analüüs vaatab taotlustele saadud tagasisidet vastava alamprogrammi hindamiskriteeriumite kaupa [3].

Eeltaotlustele antud hinnangud

Vastavalt hindamisjuhisele hinnatakse **eeltaotluste voo** projektide osas järgmisi kriteeriumeid:

- **AW 1: Taotluse üldine kvaliteet (kuni 20 punkti)**, mille puhul hinnatakse sekkumisloogikat, rakendatavust ja tehtavast investeringust tekkivat väärtust. Sekkumisloogikas on vaja lühidalt ja selgelt kirjeldada probleemipüstitus, määratleda eesmärgid ja sellest lähtuvad tegevused. Seejuures oodatavad tulemused peavad olema mõõdetavad. Rakendatavuse puhul hinnatakse ambitsioonikust ning realiseeritavust, aga ka planeeritud partnerlust ja

planeeritud tegevuskomplekti piisavust, et oodatud tulemused ka tegelikult oleks saavutatavad. Lühidalt tuleb kirjeldada esialgsed peamised riskid.

- **AW2: EU lisandväärtus (kuni 30 punkti)**, mille puhul hinnatakse seda, kuidas projekt panustab LIFE prioriteetide täitmisse (määratletud LIFE regulatsiooniga [1]). Seejuures on vajalik näidata nii panustamist otseselt programmi eesmärkidesse, kui ka laiemat positiivset mõju teiste EU keskkonnaeesmärkide täitmisse (kliima ja elurikkuse eesmärgid, rohelised hanked jms).

Alamprogramm: keskkond ja ressursitõhusus

Keskkonna allprogrammi keskkonna ja ressursitõhususe prioriteetse valdkonna erieesmärgid on eelkõige alljärgnevad [1]:

- a) töötada välja, katsetada ja tutvustada keskkonnaprobleemide puhul kordamiseks, ülekandmiseks või läbivaks arvesse võtmiseks sobilikke poliitika- või juhtimiskäsitusi, parimaid tavasid ja lahendusi (sealhulgas uuenduslike tehnoloogiate väljatöötamine ja esitlemine), võttes muu hulgas arvesse keskkonna ja tervise vahelisi seoseid ning toetades ressursitõhususega seotud poliitikat ja õigusakte, kaasa arvatud ressursitõhusa Euroopa tegevuskava;
- b) toetada ühtsete lähenemisviiside kasutamist, väljatöötamist, katsetamist ja tutvustamist liidu keskkonnapoliitika ja keskkonnaalaste õigusaktide kohaste kavade ja programmide rakendamiseks, eelkõige sellistes valdkondades nagu vesi, jäätmed ja õhk;
- c) parandada alusteadmisi liidu keskkonnapoliitika ja keskkonnaalaste õigusaktide väljatöötamiseks, rakendamiseks, hindamiseks, järelevalveks ja kontrollimiseks ning liidus ja väljaspool liitu keskkonda mõjutavate tegurite, survetegurite ja vastumeetmete hindamiseks ja jälgimiseks.

Analüüsis on vaadeldud taotluste tagasisidesid, mis olid võimaldanud juurdepääsu taotlusele. Selliseid taotlusi oli 2019. aastal 5 eeltaotlust kogusummas 12 miljonit eurot ja 2020. aastal 4 eeltaotlust 5,5 miljonit eurot. Keskkonna- ja ressursitõhususe alamprogrammis oli kõnealustel aastatel üks korduvtaotleja (projekt HEATRECOVERY). Mõlemal aastal kutsuti täistaotlust esitama üht projekti, 2019. aastal LIFETURF ja 2020. aastal LIFE AQUAFARM.

Table 1 Keskkonna ja ressursitõhususe alamprogrammi esitatud eeltaotlused

LIFE taotluse ID	Akronüüm	Eelarve	Voor
LIFE19 ENV/EE/000201	PYROLIFE	4,775,000	2019
LIFE19 ENV/EE/000337	CUPLIFECIRCLE	1,640,000	2019
LIFE19 ENV/EE/000510	LIFETURF*	1,652,154	2019
LIFE19 ENV/EE/000530	LIFE HEAT RECOVERY	740,000	2019
LIFE19 ENV/EE/000653	LIFE PP treatment	3,127,913	2019
	Kokku	11,935,067	
LIFE20 ENV/EE/000226	AI CleanWaterForLife	132,412	2020
LIFE20 ENV/EE/000274	LIFE AQUAFARM*	3,972,700	2020

			Eesti LIFE 2019-2020
LIFE20 ENV/EE/000774	LIFE HEAT REC2020	582,040	2020
LIFE20 ENV/EE/000842	LIFE-Biowaste2carbonfarm	843,064	2020
Kokku		5,530,216.00	

* Pääsenud edasi täistaotluse vooru

Keskkonna- ja ressursitõhususe alamprogrammi esitatud eeltaotlused said valdavalt hindajatelt suhteliselt madalad punktid jäädes ligilähedaselt hindamise lävendite piirile (pass score AW1 5 + AW2 10 =15 punkti). Kuna viimastel aastatel on LIFE programmis konkurents väga suur, ei tähenda lävendite ületamine veel edasipääsu põhitaotlusesse. Seejuures on vaja teada, et täistaotlust koostama kutsututele nende taotluste punktiskoori ei edastata, vaid antakse hinnangud ainult sõnaliselt.

Tagasiside kriteeriumi AW 1 osas, ehk Taotluste üldine kvaliteet

Siin tuuakse välja see tagasiside, mis on taotlustel universaalne. Kui tagasisides oli väga taotlusspetsiifilisi etteheiteid, siis need siia analüüsi ei ole toodud.

Positiivsed tähelepanekud

- Projekti põhieesmärkidega seonduvad mõjud ja oodatavad tulemused on projektides pigem hästi välja toodud. Lisaks sellele on aga LIFE projektides vaja näidata laia keskkonnakasutust ja seotust muude komisjoni keskkonnaeesmärkidega.
- Projektide riskid on adekvaatselt kirjeldatud, kuna nende kohta enamasti tagasiside ja märkused puuduvad.

Etteheited (ennekõike CN mitte edasipääsenud projektide kohta)

Saadud tagasiside	Soovitus
Olemasoleva olukorra kirjeldamisel on piiratud loosungitega, probleemikirjeldused ei ole piisavalt detailsed, mõõdetavad ja ei ole seostatud varem ellu viidud projektidega (sh teadus- ja arendustööga).	Probleemikirjeldustes tuua välja mõõdikud, viidata asjakohastele dokumentidele, probleemi ulatuslikkusele Eesti ja EU üldiselt. Töötavate lahenduste puudumisele jne.
Mitme projekti puhul toodi välja, et kirjeldatud partnerskeem ei ole tundunud hindajale piisav, et projekti piisava mõjukusega ellu viia. Ka on projekte, milles heidetakse ette, et projekti	Kindlasti kirjeldada lühidalt iga partneri roll, miks ja kuidas ta projekti panustab. Projektides ei pea partnerite omapanus olema eelarvest võrdse osakaaluga, kuid projektides oodatakse, et ka osalev mittetulundussektor panustab sümboolse

tavapartnerid (*Associated beneficiaries*) ei panusta projekti piisavat omapanust.¹ omapanusega. Seni edukates LIFE projektides on sobinud väiksematel partneritel omaosalus 3-5% eelarvest juhul kui selle kompenseerivad teised projekti partnerid.

Eeltaotluses kirjeldatud planeeritud tegevused on liialt üldsõnalised ja hindaja ei saa aru sekkumisloogikast jaa ajakavast. Projekti eeltaotluse ettevalmistus peab tegelikult sisaldama indikatiivselt kogu projekti sekkumisloogika ja eelarve läbitöötamist. Sellisel juhul on võimalik hiljem põhitaotluses jääda 10% eelarvemuudatuse sisse ja vältida etteheiteid, et projekt ei tundu piisavalt läbimõeldud. Eeltaotluses ei ole vajalik kõiki tegevusi põhjalikult lahti kirjutada, kuid on mõistlik grupeerida ja loetleda ikkagi suhteliselt põhjalikult, mislaadi tegevustega/mis tasemetel projekt plaanib probleemi lahendada.

Projekti sekkumisloogika ei ole arusaadav. Keskkonnaprobleemi/-ohu, projekti eesmärkide ja väljapakutud tegevuste/rakendatavate lahenduste vahel ei teki arusaadavat seost. On soovitatav mõelda läbi projekti loogiline maatriks (*logical framework*) – mis seostab probleemi, eesmärgi ja planeeritud tegevustega ning samuti annab iga tegevuse jaoks mõõdetava oodatavad tulemid (NB nii kvalitatiivsed kui kvantitatiivsed) ning võimalikud riskid. Veebis on palju erinevaid projektide loogilisi maatriksi vormistusi välja pakutud, tuleb leida projekti jaoks sobivaim.

Projekti sekkumisloogika ei ole veenev ja ei tunud teostatav. Taotluses tuleb kirjeldada nii ajaliselt, rahaliselt kui ka tehniliselt teostatav lahendus. Jällegi, kui sekkumisloogika on loogilises maatriksis läbi töötatud, on sekkumisloogika kirjeldamine eeltaotluse eri vormidel (eesmärgid, riskid jne) ladus ja loogiline. Ajakava ja tegevuste järgnevus peab olema usutav.

Etteheited kuluoptimaalsusele Projektitaotlusi nägemata on sellise tagasiside kohta keeruline midagi kosta, mis ütleb, et projekti oodatav kasu võrdluses soovitud investeeringuga ei ole

piisav. Siin võib olla probleem nii selles, et pigem on kasu varem jäänud kvantifitseerimata ja õigustatult suur kulu pole tegelikult piisavalt hästi keskkonnakasuna põhjendatud, kuid võib olla ka vastupidine olukord, kus projektis katsetatakse eelarvet ebarealistlikult üle paisutada.

Projekti on kavandatud liiga suure arendustööriskiga (*Research and Innovation Action* või *Innovation Action*) tegevusi.

LIFE ei ole teadus-arendustöö instrument vaid pigem rakendusliku iseloomuga rahastusproram. RIA ja IA iseloomuga tegevustele on Komisjonil omad rahastusskeemid (Horizon, ERC etc). LIFE'i planeeritud innovatsioonid peavad olema lahti kirjeldatud kui turvalised ja riskihinnangutes peab olema näidatud alternatiivstsenariumid arenduse ebaõnnestumiseks. Innovatsioonist olulisem on keskkonnaprobleemi lahendus.

Tagasiside kriteeriumi AW2 kohta, ehk taotluste oodatav EU lisandväärtus

Positiivsed tähelepanekud

- Kõik projektid on saanud tagasiside, et on EU keskkonnaeesmärkide saavutamise mõistes vajalikud (st ei ole esitatud vastuolulisi projekte).

Etteheited (ennekõike CN mitte edasipääsenud projektide kohta)

Saadud tagasiside	Soovitus
Mõned projektid on saanud hinnangu, et projekt ei vasta LIFE regulatsiooni eesmärkidele.	Taolist tagasisidet tuleb kindlasti ennetada. Life programmi regulatsiooni alameesmärkidele viitamine on projektis kohustuslik ja kui ei ole võimalik selget ja arusaadavat seost kirjeldada ei ole mõistlik taotlemise keerukat protseduuri ette võtta, sest see saab kindlasti määravaks.

Saadud tagasiside	Soovitus
On projekte, mille tagasisides on vähene mõjususe valdkonna poliitikale.	Taolise tagasiside vältimiseks on vajalik tuua välja, kuidas projekt planeerib regulatsioone või valdkondlikku korraldust mõjutada, kas jääb pehme teadlikkuse suurendamise tasemele, või plaanib ka midagi uuenduslikku välja pakkuda ja juurutada. Vastavalt sellele, millisel tasemel nähakse projekti sekkumist (ettevõtte/valdkond/piirkond/riik/regioon) peab olema ka poliitika mõjutamise ambitsioon (soovitavalt veidi kõrgem sekkumistasandist).
Projekti oodatava tulemuse mõju keskkonnaprobleemi lahenduse mõttes on tühine.	Oluline on tulemused nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt kirjeldada, seejuures tuua võrdlus probleemi kogu ulatusega ja sellega, milline mõju on projektil otseselt ja kaudselt probleemi lahendamiseks (luues korratava mudeli vms).
Projektides väljapakutud jätkusuutlikkuse tagamise lahendus ei ole usutatav	Sõltuvalt projekti iseloomust peaks lahendus hakkama tavaturutingimustes toimima, looma kas vajaliku klientuuri või olema tagatud riigipoolse tavapärase sekkumise raames (keskkonnaseire, järelevalve jms). Kindlasti tuua välja vastutajad ja näidata läbimõelduse detaili, kirjeldades lisaks põhisekkumise toimima jäämise tagamisele ka lühidalt pehmemate tegevuste jätkumise.
Projektide keskkonnakasu on kirjeldatud ühe kitsa valdkonna spetsiifilisena	Hea on leida seoseid, kuidas projekti tulemus on positiivne laiema keskkonnakasu mõttes (otsida seoseid ringmajanduse põhimõtetega, rakendada keskkonnasäästlikke hankeid, arvestada elurikkuse kaitse põhimõtetega jne).
Projekti korratavus ei ole kirjeldatud/teostatav/realistlik	LIFE soovib rakendada projekte, mis on üle kantavad või korratavad mujal piirkonnades või sarnastes teemades. Kindlasti planeerida ja kirjeldada ka taotluses tegevused, mis aitavad projekti levitada intensiivsemalt kui vaid lihtsa koduleheteavituse tasemel.

Alamprogramm: keskkonnaalane juhtimine ja teave

Keskkonna allprogrammi keskkonnaalase juhtimise ja teabe prioriteetse valdkonna erieesmärgid on eelkõige alljärgnevad [1]:

- a) toetada teadlikkuse tõstmist keskkonnaküsimustes, sealhulgas saavutada üldsuse ja sidusrühmade toetus liidu poliitika kujundamisele keskkonnavaldkonnas, ja edendada säästvat arengu alaseid teadmisi ning säästva tarbimise uusi tavasid;
- b) toetada keskkonnavaldkonnas teabe edastamist, haldamist ja levitamist ning soodustada edukaid keskkonnaga seotud lahendusi ja tavasid käsitlevate teadmiste jagamist, muu hulgas sidusrühmade vahelise koostöö platvormide arendamise ja koolituse kaudu;
- c) edendada ja toetada liidu keskkonnaalaste õigusaktide tulemuslikumat järgimist ja järgimise tagamist, eelkõige parimate tavade ja poliitiliste käsituste väljatöötamise ja levitamise edendamise teel;
- d) edendada paremat keskkonnaalast juhtimist, laiendades sidusrühmade, sealhulgas vabauhenduste osalemist poliitika- ja poliitika rakendamise alastes konsultatsioonides.

Analüüsis on vaadeldud taotluste tagasisidesid, mis olid võimaldanud juurdepääsu taotlusele. Selliseid taotlusi oli 2019. kui 2020. aastal 1, kumbki ei jõudnud täistaotluse vooru, kuigi ületasid miinimumlävendid.

Table 2 Keskkonnaalase juhtimise ja teabe alamprogrammi esitatud eeltaotlused

LIFE taotluse ID	Akronüüm	Eelarve	Voor
LIFE19 GIE/EE/000786	ENGAGELIFE	2,629,570	2019
LIFE20 GIE/EE/001185	LIFE EcoBehave	1,391,951	2020

Tagasiside kriteeriumi AW 1 osas, ehk Taotluste üldine kvaliteet

Siin tuuakse välja see tagasiside, mis on taotlustel universaalne. Kui tagasisides oli väga taotluspetsiifilisi etteheiteid, siis need siia analüüsi ei ole toodud.

Positiivsed tähelepanekud

- Projektid on rakendatavad, vajalikud, sisukad (seda näitab ka see, et miinimumlävendid on ületatud). Samas suuremaks konkurentsivõimeliseks räägivad projektide kahjuks detailid.

Etteheited (ennekõike CN mitte edasipääsenud projektide kohta)

Saadud tagasiside	Soovitus
Projekti sekkumiseelne olukord kirjeldatud üldiselt, algolukorra mõõdikud puuduvad	Leida võimalusi olemasoleva olukorra kirjeldamiseks (üldstatistika, uuringud, võrdlusriikide andmed, faktiline teadmine andmete puudumisest).
Projekti planeeritud kestvus on liiga pikk	Põhjendada projekti tegevustele kuluvat aega, võimalikke viivitusi ja riske. Kaaluda lühemat kestvust.
Sihtrühmad pole piisavalt selgelt defineeritud	Eeldatavasti on teadlikkuse projektides oluline täpsemalt defineerida sihtrühmad. Mõelda läbi, kuidas projekt sihtrühmaga projektis suhestub ja see täpsemalt ka kirjeldada.

Tagasiside kriteeriumi AW2 kohta, ehk taotluste oodatav EU lisandväärtus

Positiivsed tähelepanekud

- Kõik projektid on saanud tagasiside, et on EU keskkonnanäesmärkide saavutamise mõistes vajalikud (st ei ole esitatud vastuolulisi projekte).
- Otseseid etteheiteid puuduste osas projektidele pole, pigem seisneb nende taotluste puhul täistaotluse voo mitte pääsemise põhjuste osas „saatan detailides“, sest hindajad on viidanud, et paljud asjad vajavad selgitamist täistaotluse staadiumis. Kuna pingereas oli eespool palju paremaid hinnanguid saanud projekte, siis seda võimalust ei tekkinud. Seega tasub maksimaalselt kasutada võimalust projektides detailidesse jõuda, seejuures balansseerides, et taotlus tervikuna oleks piisavalt kirjeldatud, aga oluline osa sellest oleks ka detailiseeritud.

Arvestades, et eeltaotluse vorm on väga napp, et kõike detailselt kirjeldada, on soovitus, et projekt oleks eeltaotluse staadiumis sisu mõttes põhjalikumalt läbi mõeldud, sellisel juhul on võimalik sellest kontsentreerida välja piisavas täpsuses detailid ja seosed, mida oodatakse. „Toorete“ mõtetega ei ole mõtet LIFE eeltaotluste voo katsetada.

Alamprogramm: loodus ja bioloogiline mitmekesisus

Keskkonna allprogrammi looduse ja bioloogilise mitmekesisuse prioriteetse valdkonna erieesmärgid on eelkõige alljärgnevad [1]:

- a) aidata looduse ja bioloogilise mitmekesisuse valdkonnas kaasa liidu poliitika ja õigusaktide, sealhulgas liidu bioloogilise mitmekesisuse strateegia 2020, direktiivi 92/43/EMÜ ja direktiivi 2009/147/EÜ edasiarendamisele ja rakendamisele, eelkõige käsituste, parimate tavade ja lahenduste kohaldamise, väljatöötamise, katsetamise ja tutvustamise teel;
- b) toetada direktiivi 92/43/EMÜ artikli 3 alusel loodud Natura 2000 võrgustiku edasist arendamist, rakendamist ja juhtimist, eelkõige kõnealuse direktiivi artikli 8 põhjal koostatud tähtsusjärjestatud tegevuskavade rakendamiseks vajalike ühtsete käsituste kohaldamist, väljatöötamist, katsetamist ja tutvustamist;
- c) parandada alusteadmisi liidu looduse ja bioloogilise mitmekesisuse poliitika ja vastavate õigusaktide väljatöötamiseks, rakendamiseks, hindamiseks, järelevalveks ja kontrollimiseks ning liidus ja väljaspool liitu loodust ja bioloogilist mitmekesisust mõjutavate tegurite, survetegurite ja vastumeetmete hindamiseks ja jälgimiseks.

Analüüsis on vaadeldud taotluste tagasisidesid, mis olid võimaldanud juurdepääsu taotlusele. Selliseid taotlusi oli esitati 2019. aastal 5 eeltaotlust kogusummas 10 miljonit eurot ja 2020. aastal 6 eeltaotlust 15 miljonit eurot. Looduse- ja elurikkuse alamprogrammis oli kõnealustel aastatel kaks korduvtaotlejat (projektid WOODMEADOWLIFE, LIFE BalticSturgeon). 2019. aastal kutsuti täistaotlust esitama kahte projekti (WOODMEADOWLIFE, LIFE CONNECTING MEADOWS), 2020. aastal kolm projekti (WOODMEADOWLIFE, CircleofLIFETartu, BalticSturgeon). Mõlemal aastal sai üks projekt rahastuse (2019 - LIFE CONNECTING MEADOWS, 2020 - WOODMEADOWLIFE).

Table 3 Looduse ja elurikkuse alamprogrammi esitatud eeltaotlused

LIFE taotluse ID	Akronüüm	Eelarve	Voor
LIFE19 NAT/EE/000914	WOODMEADOWLIFE*	4,600,604	2019
LIFE19 NAT/EE/001006	LIFE CONNECTING MEADOWS*	1,029,750	2019
LIFE19 NAT/EE/000917	LIFE Baltic Sturgeon	748,308	2019
LIFE19 NAT/EE/001029	RiverLIFE	678,300	2019
LIFE19 NAT/EE/001057	LIFE URBANDIV	2,786,756	2019
	Kokku	9,843,718	
LIFE20 NAT/EE/000074	WOODMEADOWLIFE*	4,752,067	2020
LIFE20 NAT/EE/000270	ROBOTS4GI_LIFE	2,380,583	2020
LIFE20 NAT/EE/001142	CircleofLIFETartu*	2,378,218	2020
LIFE20 NAT/EE/001190	LIFE Baltic Sturgeon*	748,887	2020
LIFE20 NAT/EE/001372	LIFE LUTREOLA EUROPE	3,192,384	2020
LIFE20 NAT/EE/001526	WolfEST LIFE	1,398,000	
	Kokku	14,850,139	

* Pääsenud edasi täistaotluse vooru

Looduse ja elurikkuse alamprogrammi esitatud eeltaotlused said valdavalt hindajatelt kõrgemaid hindeid kui keskkonnaprogrammi eeltaotlused. Mitmed taotlejatest on varem esitanud edukaid projekte. Märkata on, et 2020 aastal on taotluste tagasiside olnud parem, keskmised hinded projektidele on kõrgemad ja projektide edasipääsemise protsent on olnud pisut kõrgem. 2019. aastal oli põhitaotluseni mitte jõudnud projektide keskmine skoor 20 punkti ja edasi pääses 40% taotlusi, 2020. aastal oli põhitaotluseni mitte jõudnud projektide keskmine skoor 29,3 punkti ja edasi pääses 50% taotlusi. 2020 looduskaitseprojektid ületasid kõik miinimumlävendid. Kuna viimastel aastatel on LIFE programmis konkurents väga suur, ei tähenda lävendite ületamine veel edasipääsu põhitaotlusesse.

Tagasiside kriteeriumi AW 1 osas, ehk Taotluste üldine kvaliteet

Siin tuuakse välja see tagasiside, mis on taotlustel universaalne. Kui tagasisides oli väga taotlusspetsiifilisi etteheiteid, siis need siia analüüsi ei ole toodud.

Positiivsed tähelepanekud

Projektid on vajalikud, sisukad (seda näitab ka see, et miinimumlävendid enamike taotluste puhul ületatud). Samas suuremas konkurentsivõrkes räägivad projektide kahjuks detailid. Märkima peab, et väikese skoori saavad taotlused, kus ilmnevad väga tüüpilised vead (loetletud alljärgnevalt), samas miinimumlävendi ületanud taotluste puhul süvenetakse sisusse ja antakse väga teemaspetsiifiline tagasiside.

Etteheited (ennekõike CN mitte edasipääsenud projektide kohta)

Saadud tagasiside	Soovitus
Olemasoleva olukorra kirjeldamisel on piiratud üldsõnaliste kirjeldustega, probleemikirjeldused ei ole piisavalt detailsed, mõõdetavad ja ei ole seostatud varem ellu viidud projektidega (sh teadus- ja arendustöoga). Projektides, mis tegelevad elupaikade kaitsega või üldisema elurikkuse kao probleemiga, heidetakse ette konkreetsete liikide mittenimetamist.	Probleemikirjeldustes tuua välja mõõdikud, viidata asjakohastele dokumentidele, probleemi ulatuslikkusele Eesti ja EU üldiselt. Esmatähtsatele elupaikadele rakenduva soodsama omaosalusmäära säilitamiseks ei ole alati mõistlik loetleda eesmärgina liike (kellele ei pruugi samalaadne omaosalusmäär laieneda), aga konkreetsete liikide nimetamine ja nende ohuhinnangud punase nimestiku kontekstis tuleb märkida

Saadud tagasiside	Soovitus
	tulemusindikaatoritena või taustainfona, et hindajale jääks mulje läbimõeldud tegutsemisest.
Mitmete projektide puhul on tulnud tagasiside, et peamised tegevused ebapiisavalt lahti kirjeldatud	Tavapäraselt oodatakse LIFE projektides tegevuste lahtikirjutust vastavalt küsimustele: mis, miks, kus, kuidas, millal. Eeltaotluse tasemel on tõeline väljakutse tähemärkide piires kõik need küsimused vastata, kuid kõige olulisemate sekkumiste kohta on see kontsentraat vaja tekitada.
Kui projektid tegelevad liikide ümberasutamisega, pole viidatud vastavatele LIFE kriteeriumitele (viidatud taotleja juhistes).	Kindlasti jälgida, et kõik LIFE nõuded, mis taotlusvaldkonna kohta käivad, on täidetud.
Algolukord on ebapiisavalt kirjeldatud. Näiteks on selgitatud mingite elupaikade seisundi halvenemine ja selle põhjused, kuid pole välja toodud numbrilised mõõdikud.	Võimalusel kirjeldada algolukord võimalikult detailselt. Näidata kvantitatiivsed mõõdikud (nt pindala kahanemine mingi perioodi jooksul jms) ja kvalitatiivsed näidikud (liikide seisundi halvenemine vms).
Mõningates projektides pole peamised sihtrühmad ja nende kaasamine piisavalt põhjalikult lahti kirjeldatud. Kui hindaja tajub mingit tüüpset riski, mis on projektis kirjeldamata, on tegu olulise puudusega.	Ka olukordades, kus projektis tundub, et riske pole, on mõistlik olulisemad tüüpsed riskid kirjeldada (lubade saamine, maaomanike kaasatus, avalikkuse arvamus, projekti tehnilised riskid jms).

Tagasiside kriteeriumi AW2 kohta, ehk taotluste oodatav EU lisandväärtus

Positiivsed tähelepanekud

- Kõik projektid on saanud tagasiside, et on EU keskkonnanäesmärkide saavutamise mõistes vajalikud (st ei ole esitatud vastuolulisi projekte).

Etteheited (ennekõike CN mitte edasipääsenud projektide kohta)

Saadud tagasiside	Soovitus
Projekti korratavus ei ole kirjeldatud/teostatav/realistlik	LIFE soovib rakendada projekte, mis on üle kantavad või korratavad mujal piirkondades või sarnastes teemades. Kindlasti planeerida ja kirjeldada ka taotluses tegevused, mis aitavad projekti levitada intensiivsemalt kui vaid lihtsa koduleheteavituse tasemel.
Oodatud tulemus on mitmes projektis kvantifitseerimata	Oluline on tulemused nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt kirjeldada, seejuures tuua võrdlus probleemi kogu ulatusega ja sellega, milline mõju on projektil otseselt ja kaudselt probleemi lahendamiseks (luues korratava mudeli vms).
On projekte, kus ei ole selgelt välja toodud, mis saab projekti lõppedes.	Sõltuvalt projekti iseloomust peaks lahendus hakkama tavaturutingimustes toimima, looma kas vajaliku klientuuri või olema tagatud riigipoolse tavapärase sekkumise raames (keskkonnaseire, järelevalve jms). Kindlasti tuua välja vastutajad ja näidata läbimõelduse detaili, kirjeldades lisaks põhisekkumise toimima jäämise tagamisele ka lühidalt pehmemate tegevuste jätkumise.

Täistaotlustele antud hinnangud

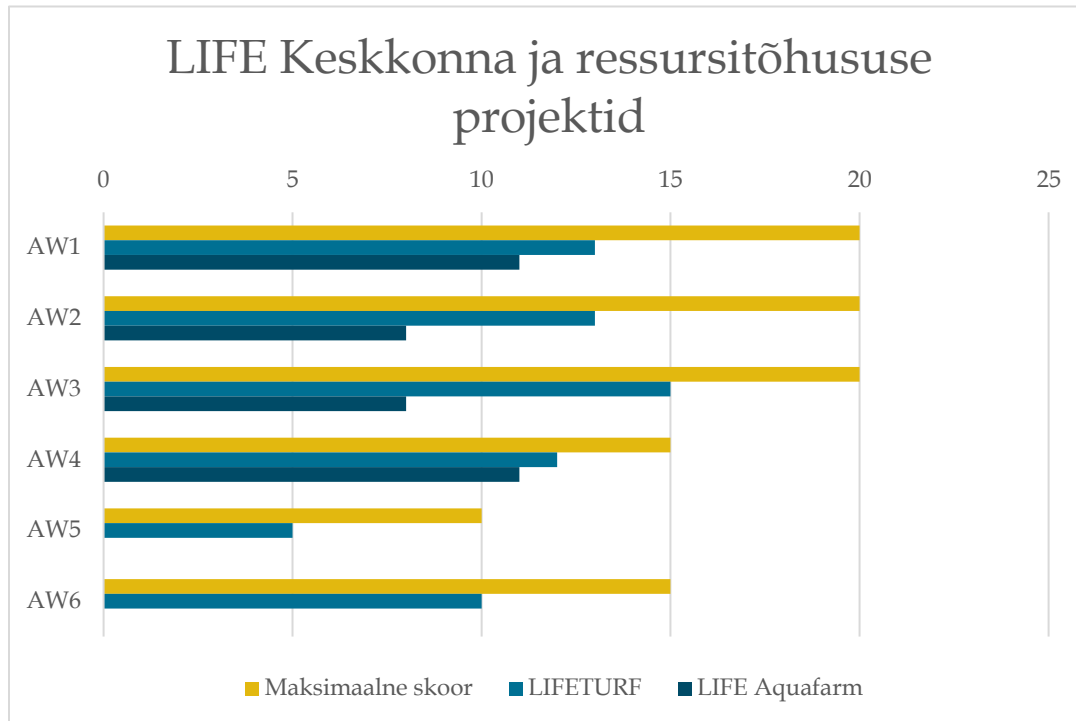
Vastavalt hindamisjuhisele hinnatakse **täistaotluste** vóorus projektide osas järgmisi kriteeriumeid:

- **AW 1: Taotluse üldine kvaliteet (kuni 20 punkti)**, mille puhul hinnatakse sekkumisloogikat, rakendatavust ja tehtavast investeringust tekkivat väärtust. Sekkumisloogikas on vaja lühidalt ja selgelt kirjeldada probleemipüstitus, määratleda eesmärgid ja sellest lähtuvad tegevused. Seejuures oodatavad tulemused peavad olema mõõdetavad. Rakendatavuse puhul hinnatakse ambitsioonikust ning realiseeritavust, aga ka planeeritud partnerlust ja planeeritud tegevuskomplekti piisavust, et oodatud tulemused ka tegelikult oleks saavutatavad. Lühidalt tuleb kirjeldada esialgsed peamised riskid.
- **AW2: Finantskvaliteet (kuni 20 punkti)**, mille puhul hinnatakse vastavust abikõlblikkusreeglitele ja hinnatakse projekti kuluoptimaalsust. Eelarve peab olema läbipaistev, kuluread piisavalt põhjendatud, seostatud tegevustega ja hinnakujundus peab vastama turuolukorrale/kehtivatele raamatupidamisnõuetele.
- **AW3: EU lisandväärtus - panustamine keskkonnaneesmärkide saavutamisse (kuni 20 punkti)**, mille puhul hinnatakse seda, kuidas projekt panustab LIFE prioriteetide täitmisse (määratletud LIFE regulatsiooniga [1]).
- **AW4: EU lisandväärtus - tegevuste jätkusuutlikkus (kuni 15 punkti)**, mille puhul hinnatakse seda, kas projekti tulemused säilivad ka pärast projekti lõppu ja kuidas neid levitatakse.
- **AW5: EU lisandväärtus - seostatus LIFE mitmeaastase tööprogrammi eesmärkidega (kuni 10 punkti)**, mille puhul hinnatakse seda, kas projekt toetab LIFE mitmeaastase tööprogrammi (seni 3-4 aastased eelarvestusperioodid, mille jaoks sõnastatakse omad fookusvaldkonnad, mis täpsustavad LIFE regulatsioonis toodud prioriteete).
- **AW6: EU lisandväärtus - sünergiad ja rahvusvaheline mõju (kuni 15 punkti)**, mille puhul hinnatakse seda, kuidas projekt panustab teiste EU keskkonnaneesmärkide täitmisesse (rohelised hanked, ringmajandus, elurikkus, dekarboniseerimine jms). Samuti saab siit lisapunkte juhul, kui projekti on planeeritud rahvusvaheline koostöömudel, tulemuste levitamiseks, kogemuste vahetamiseks ja projekti mõju suurendamiseks.

Täistaotluseni jõudnud (st miinimumnõuded projekti kvaliteedi osas on tagatud) projektide puhul kipub tagasiside olema pigem väga teemaspetsiifiline ja universaalseid soovitusi on pigem vähem. Antud analüüs vaatleb pigem tehnilist tagasisidet, mis on järgnevatele taotlejatele universaalne ja mis pole taotluse sisuspetsiifiline. Ühelt poolt on see põhjendatud sellega, et taotluste sisulised küsimused nõuaks spetsiifilisi valdkonnateadmisi ja taotlejate nõusolekut neid antud analüüsis levitada, aga teiselt poolt ka seetõttu, et antud analüüsi koostajal puudub võimalus tutvuda taotluse tekstidega.

Alamprogramm: keskkond ja ressursitõhusus

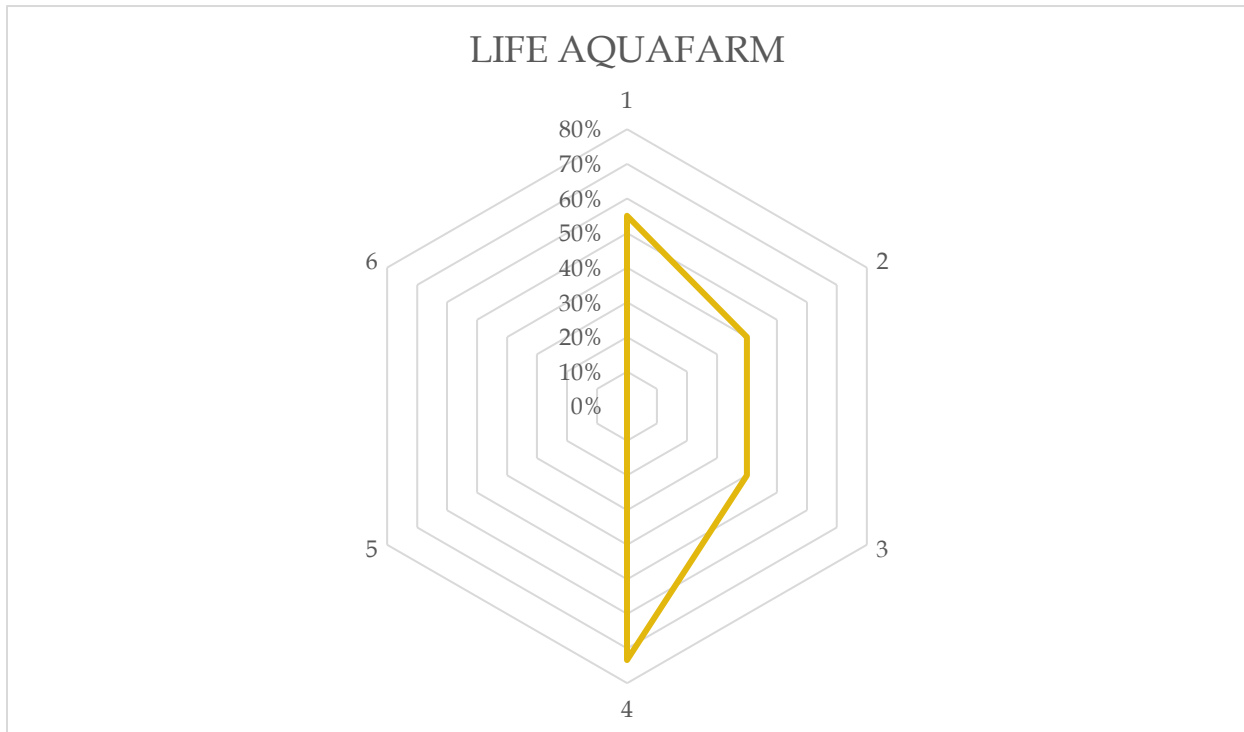
Mõlemal aastal kutsuti täistaotlust esitama üht projekti, 2019. aastal LIFETURF ja 2020. aastal LIFE AQUAFARM. LIFETURF² sai lõpptaotluse voorus 68 punkti, mis tagas rahastuse. LIFE AQUAFARM sai lõpptaotluse voorus 38 punkti ja ei saanud rahastust. Vt punktide jagunemist joonised 1 -3.

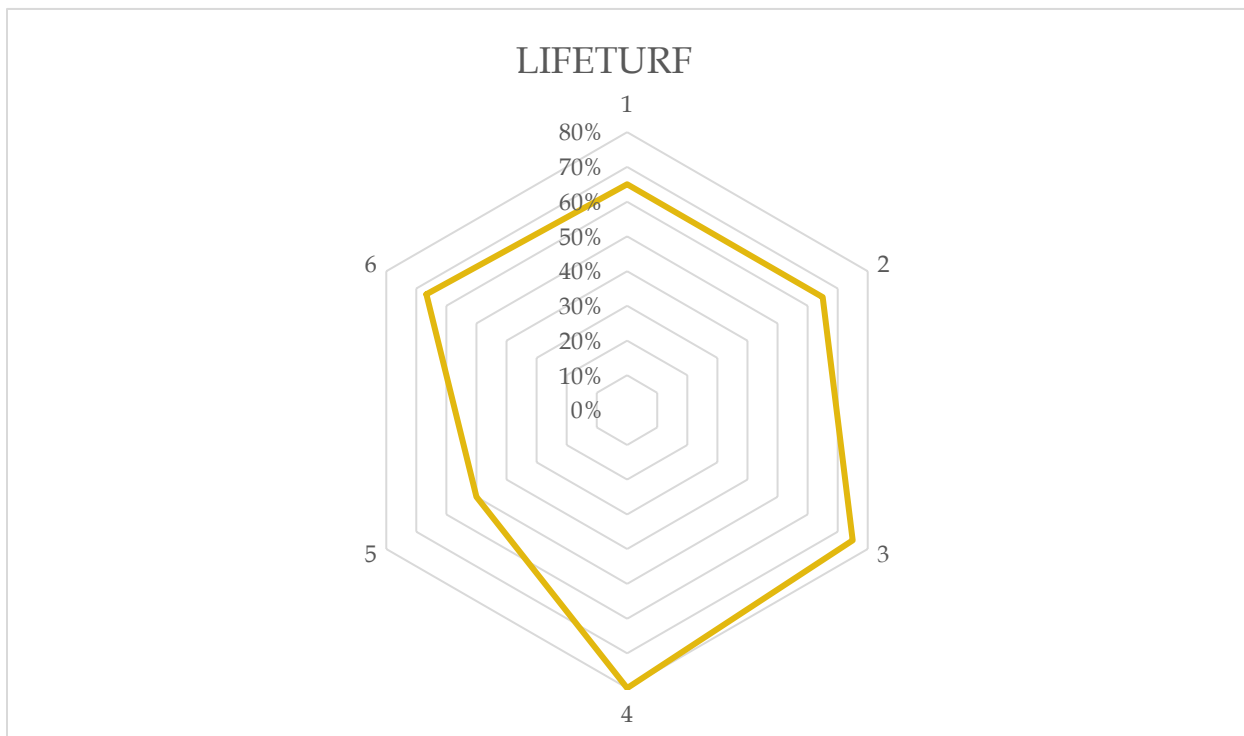
Joonis 1 LIFE Aquafarm täistaotlusele antud punktid hindamiskategooriate lõikes võrdluses võimaliku maksimaalse skooriga vastavas kategoorias.

Positiivsed tähelepanekuid on palju, projekt ületas enamikes kriteeriumites miinimumlävendi piiri. Üldine sekkumisloogika, oodatavad tulemused, riskid, tegevused jms olid kõik läbimõeldud. Allpool välja toodud peamised puudused, mis võiks olla järgnevatele taotlejatele õpetlikud.

² Märkimisväärne on, et WOODMEADOWLIFE sai samal aastal looduskaitseprojektides suurema skoori, kuid jäi rahastuseta. See iseloomustab hästi seda, et pingeread moodustatakse LIFE programmis alamprogrammide kaupa ja mingeid absoluutseid rahastust garanteerivaid lävendeid taotluste hindamistulemuste mõttes pole.

Joonis 2 LIFE Aquafarm taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). Kokku 38 punkti.

Joonis 3 LIFETURF taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). Kokku 68 punkti.

Tagasiside kriteeriumi AW 1 osas, ehk Taotluste üldine kvaliteet

Saadud tagasiside	Soovitus
Olemasoleva olukorra kirjeldamisel ei ole taustainfona toodud varasemate tööde tulemusi/mõju (toodud konkreetsed projektid, millele taotlus ei viita)	Täistaotluse puhul on oluline olemasoleva olukorra kirjeldamisel anda terviklik ülevaade, mis valdkonnas tehtud ja millised kogemused on olemas (so taotleja pädevused ja kogemused teistes riikides, millest õppida). Seejuures saab varasemate teadusprojektide kogemuste rakendamisest ka hindamisel lisapunkte.
Tehnilised lahendused pole piisava detailsusega kirjeldatud	Plaanid, tehnilised joonised jms, mis kirjeldab sekkumise ulatust on vajalikud projektist arusaamiseks. Eriti juhul kui tegemist on uudse tehnoloogiaga. Standardlahenduste puhul on mõeldav, et projekteerimine toimub projekti jooksul, kuid uudsete tehnoloogiate demonstreerimisel/piloteerimisel on vaja tõestada, et tegemist pole riskantse teadusprojektiga, vaid tegevus on teostatav ja tehniline lahendus läbimõeldud.
Projekti põhitulemused on kvantifitseeritud. Heidetakse ette, et põhitaotlus ei anna selget ülevaadet protsessis tekkivate kõrvalproduktide osas.	Antud tagasiside on pigem väga taotlusespetsiifiline, kuid on toodud siia analüüsi põhjusel, et näidata, et taotlusi hindavad valdkonnaekspertid ja nad oskavad küsida väga spetsiifilisi küsimusi ja näevad seetõttu ka tervikpildis puudusi, mis võivad olla taotlejal lihtsalt ununenud.
Puudub sotsiaalmajanduslike mõjude seire.	Järgida LIFE projektide taotlejajuhiste soovitusi, seda eriti kohustuslike tegevuste osas.

Tagasiside kriteeriumi AW 2 osas, ehk Taotluste finantskvaliteet

Saadud tagasiside	Soovitus
Sisseostetava teenuse eelarves on kuluartiklid, mis on sisu mõttes lahti kirjutamata. Sellisel kujul ei tundu summad põhjendatuna.	Eelarvesse saab ikkagi lisada kuluridasid, mis on planeeritud ühe suure numbrina (lump sum), kuid eelarvekirjeldusse (Cost assumption) tuleb selle kohta lisada

Saadud tagasiside	Soovitus
	lahtikirjeldus. Ka saab alati lisada taotlusele eelarve ühikhindade selgituse, mis aitab mõista, miks mingi kulurida on mõistlik just planeerida ühe suure summamana ja kuidas see tegelikult rakendudes väiksemateks ühikhindadeks kujuneb.

Tagasiside kriteeriumi AW 3 osas, ehk EU lisandväärtus - panustamine keskkonnanäesmärkide saavutamisse

Saadud tagasiside	Soovitus
Projekt toetab temaatiliste direktiivide rakendumist Eestis, kuid ei kirjelda kuidas.	Taotlusvorm võimaldab selles seksioonis suhteliselt põhjalikult kirjeldada, kuidas projekt panustab keskkonnanäesmärkide täitmisele. Seejuures on vaja mõelda jällegi küsimustele - mis? - kuidas? - millal? - kus?
Projekti mõõdikud on puudulikud	Projekti kohustuslik lisa - projekti võtmeindikaatorite tabel (KPI tabel) peab olema kooskõlas projekti eesmärkidega ja selles peab olema põhilised tulemused väga selgelt kvantifitseeritud. Jälgida, et taotluse tekst ja KPI tabel langeks sisult kokku.

Tagasiside kriteeriumi AW 4 osas, ehk EU lisandväärtus - tegevuste jätkusuutlikkus

Saadud tagasiside	Soovitus
Puudub lahendus, kuidas projekti tulemusi levitada ja korrata teistes oludes	Vt ka eeltaotluste juures olevat soovitus. Leida lahendused, võtmesõnad replicability, transferability.

Tagasiside kriteeriumi AW 5 osas, ehk EU lisandväärtus - seostatus LIFE mitmeaastase tööprogrammi eesmärkidega

Antud kriteeriumite osas sai taotlus 0 punkti. Kuigi taotlust pole näinud, võib arvata, et taotluse juhismaterjalidesse pole liiga põhjalikult süvenetud, mistõttu on tehnilised punktid jäänud kasutamata.

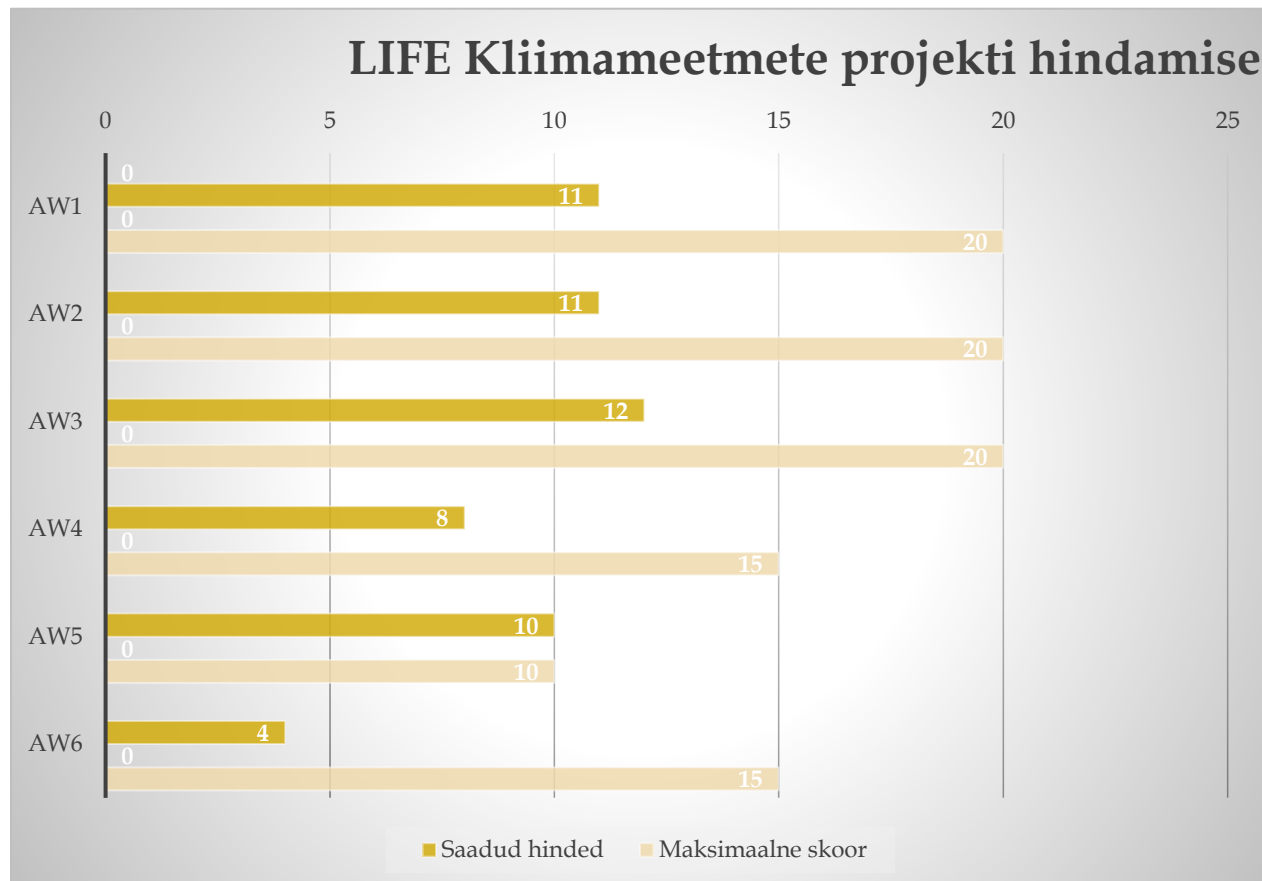
Tagasiside kriteeriumi AW 6 osas, ehk EU lisandväärtus - sünergiad ja rahvusvaheline mõju

Antud kriteeriumite osas sai taotlus 0 punkti. Kuigi taotlust pole näinud, võib arvata, et taotluse juhismaterjalidesse pole liiga põhjalikult süvenetud, mistõttu on tehnilised punktid jäänud kasutamata.

Saadud tagasiside	Soovitus
Ei ole toodud välja seosed teiste ühenduse poliitikatega	Tuleks mõelda kliimaeesmärgid, säästlikud kütused, süsinikujalajälje vähendamine, ettevõtte ressursitõhusus, elurikkuse säilimine. Samuti võib siin mõelda laiemalt kui keskkonnaeesmärgid, laiendades töökohtade loomisele, toidupoliitikale vms projekti sisuga seonduvatele tegevustele.
Projekt ei maini rohelisi hankeid, ökomärgistatud tooteid	Eestis on keskkonnaministeerium koostanud roheliste riigihangete juhise ja konsulteerib vajadusel huvilisi, kuidas roheliste hangete põhimõtteid saab toodete-teenuste hankimisel kasutada. Vt täpsemalt https://www.envir.ee/et/keskkonnahoidlikud-riigihanked
Projekt ei kasuta võimalust varasemate teadusprojektide tulemuste rakendamiseks.	Lisapunktid saab pelgalt selle eest, kui viidata konkreetsele projektile (nimi, kood – leia cordis andmebaasist või mujalt) ja selle tulemustele, mida projektis kasutatakse.
Projekt rakendub vaid ühes riigis	Lisapunktid saab rahvusvahelise projekti eest, kuid Eestis on rahastuse saanud ka ainult kohalikud projektid. Siiski annab lisapunktid, kui kohalik projekt näeb ennast rahvusvahelises võrgustikus ja teeb koostööd teiste riikidega kogemuste vahendamiseks ja tulemuste levitamiseks. Konkreetsed sellesuunalised tegevused ja viited sarnastele projektidele annavad punkte.

Alamprogramm: kliimamuutuste leevendamine

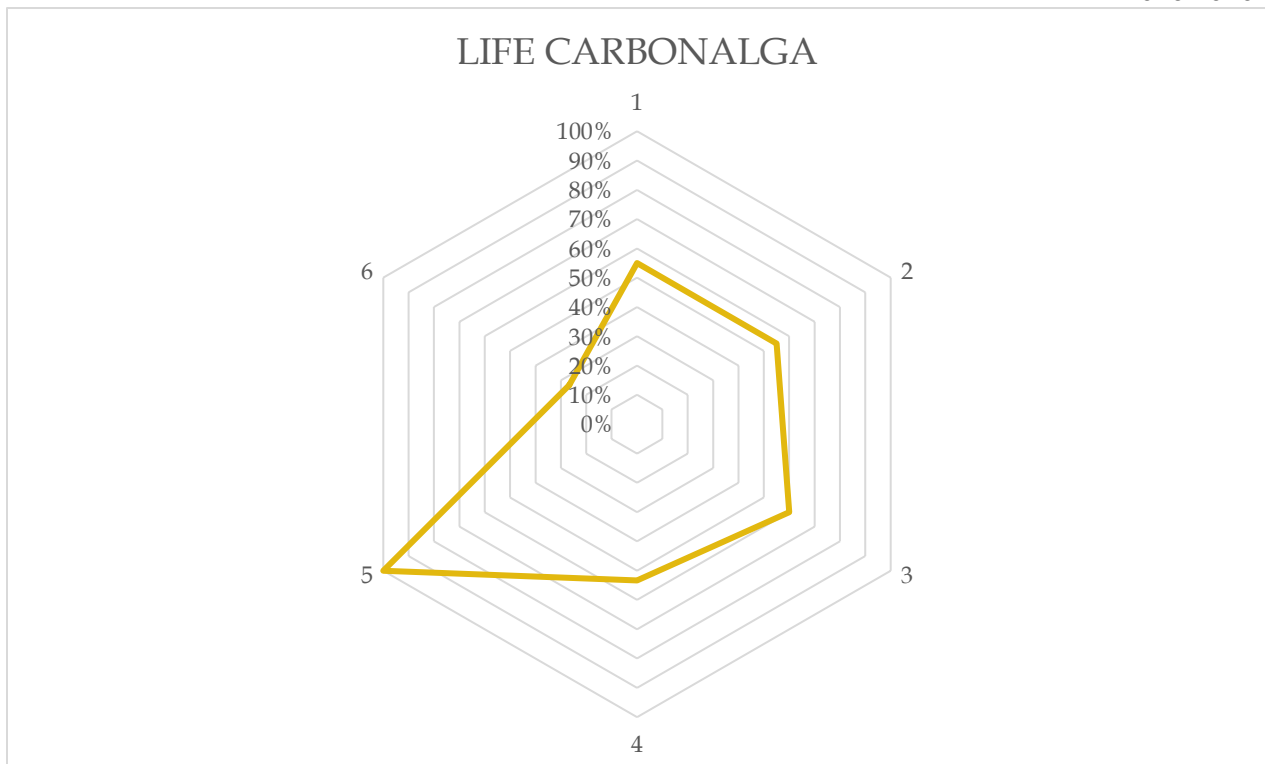
Kliima alamprogrammis puudus eeltaotluste voor. Aastal 2019. esitati Eestist üks kliima alamprogrammi taotlus LIFE Carbonalga. Projekt sai lõpptaotluse voorus 56 punkti ja ei saanud rahastust. Vt punktide jagunemist joonised 4 ja 5.

Joonis 4 LIFE Carbonalga täistaotlusele antud punktid hindamiskategooriate lõikes võrdluses võimaliku maksimaalse skooriga vastavas kategoorias.

Positiivsed tähelepanekuid on palju, projekt ületas enamikes kriteeriumites miinimumlävendi piiri. Üldine sekkumisloogika, oodatavad tulemused, riskid, tegevused jms olid kõik läbimõeldud. Allpool välja toodud peamised puudused, mis võiks olla järgnevatele taotlejatele õpetlikud.

Joonis 5 LIFE Carbonalga taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). Kokku 56 punkti.

Tagasiside kriteeriumi AW 1 osas, ehk Taotluste üldine kvaliteet

Saadud tagasiside	Soovitus
Olemasoleva olukorra kirjeldamisel on toodud puuduseks varasemate uuringute / arendustöö kirjeldus, mistõttu ei ole taotluses kirjeldatud ressursitõhususe paranemine usutav. Puudub sarnaste/käimasolevate/lõppenud projektide ülevaade ja taotluse ja teiste projektide vahelised seosed.	LIFE projektides on kohustuslik tegevus olemasolevate/varasemate projektidega kogemuste vahetus. See on vajalik vältimaks „jalgratta leiutamist“ ja programmi ressursside kuluoptimaalset kasutust. Lisaks projekti tegevustes teiste projektidega koostöö planeerimisele, on mõistlik ka olemasoleva olukorra osas tuua välja selle, mis on valdkonna <i>state of art</i> , eriti kui projektis pretendeeritakse innovatiivsetele lahendustele.
Oodatavate tulemuste kvantifitseerimine on puudulik.	Antud juhul on hindaja toonud vajadust näidata kuidas antud arendatav tehnoloogia võiks mõjuda positiivselt kliimamuutuste leevendusele nii Eestis kui Euroopas.
On tegevusi, mille abikõlbulikkus on hindaja arvates küsitav, kuna tegevus on ebapiisavalt kirjeldatud.	Teadmata, mis tasemel tegevused lahti kirjutatud olid, on LIFE projektides tegevuste kirjeldusteks ette antud küsimused: mis, miks, kuidas, kus jne. Mis täpsuses seda kõike tegema peab, on lahti kirjutatud juhendis. On selge, et

Saadud tagasiside	Soovitus
	pikaajalistes projektides pole teada kõik detailid ja on tegevusi, mille puhul on vaja täpsemaid kirjeldusi ja samas tegevusi, mille puhul piisab üldsõnalisematest tegevustest.
Projekti hindaja jaoks pole usutav, et planeeritud tegevuste tulemusena on planeeritud tehnoloogia TRL (tehniline valmiduse aste) saavutatav.	Taotlust ennast nägemata, on sellise puuduse likvideerimisel kaks olulist osa: 1) anda lisamaterjalides täpsem info, mis on algolukord ja mis on olemas (võib lisada kas manusena või linkidena jooniseid, eeluuringuid jms); 2) kirejaldada üsna põhjalikult tootearendusprotsessi, tagades siin siiski see tasakaal, et LIFE rõhutab, et pole teadustöö instrument.
Taotluses pole kirjeldatud juriidilised/administratiivsed protseduurid, mida tegevuste läbiviimiseks vaja on (so lõastamised, nõusolekud jms)	Kindlasti kirjeldada riskide / tegevuste juures, isegi juhul kui lubasid vaja pole (st kirjeldada, et puudub vastav risk).
Puudu kommunikatsiooni/teavituse strateegia	on Kuigi tundub, et on planeeritud terve rida teavitustegevusi, siis on pikemaajaliste projektide puhul saanud tavaks, et projektide alguses seatakse paika kommunikatsiooniplaan. On mõistlik mingi selline tegevus planeerida, või mainida, et projekti kommunikatsiooni korraldatakse asutuse projektide teavitusplaani alusel vms.

Tagasiside kriteeriumi AW 2 osas, ehk Taotluste finantskvaliteet

Saadud tagasiside	Soovitus
Antud taotluse osas on etteheide, et taotluses kirjeldatud tegevused pole kliimaeesmärkide saavutamiseks kuluefektiivsed	Eelarvet ja sisu nägemata ei oska seda kommenteerida. Siiski tasub meeles hoida, et hindajad omavad ülevaadet, kuipalju sarnased projektid maksavad ja oskavad tuvastada ülehinnatud eelarveid. Probleem võib olla liiga laia pintsliga tõmmatud eelarves või puudulikus sisu selgituses.

Saadud tagasiside	Soovitus
Personalikulu ei ole diferentseeritud, st erinevate rollidega spetsialistid on sama palgatasemega	Eristada erinevad eksperdid ja kasutada asutuse olemasolevaid palgatasemeid (projekti alguses võib ka juhtuda, et komisjon soovib näha, et projektis kaasatud inimeste palk sarnaste tööülesannete jätkudes jääb samasuguseks nagu enne projekti).

Tagasiside kriteeriumi AW 3 osas, ehk EU lisandväärtus - panustamine keskkonnanäesmärkide saavutamisse

Saadud tagasiside	Soovitus
Nagu eelnevalt öeldud heidetakse ette, et projektis ei ole piisavalt selgelt toodud välja mõju kuidas tehnoloogia aitab kaasa CO ₂ sidumisele. Ka heidetakse ette, et pole piisavalt kirjeldatud ärimudel, mis projekti arendusest välja võiks kasvada.	Projekti mõjukust ja kuluoptimaalsust hinnatakse kvalitatiivsete-kvantitatiivsete projekti mõõdikute abil. Kui need on ebapiisavalt lahti kirjutatud, tekibki probleem et projekt pole usutav. Teise puuduse osas oleks oluline jätkusuutlikkuse osas kirjeldada, kuidas tehnoloogia kasutamine jätkub ja projekti lõppedes tulemused alles jäävad / levivad. Kindlasti väga oluline osa projektist.

Tagasiside kriteeriumi AW 4 osas, ehk EU lisandväärtus - tegevuste jätkusuutlikkus

Saadud tagasiside	Soovitus
Projekt on iseloomult „close to market“ tüüpi, kuid puudub äriplaan.	Järgida programmidokumendi soovitusi ja lisada vastavad abimaterjalid. Täiesti piisav on sellised dokumendid lisada eestikeeles.

Tagasiside kriteeriumi AW 5 osas, ehk EU lisandväärtus - seostatus LIFE mitmeaastase tööprogrammi eesmärkidega

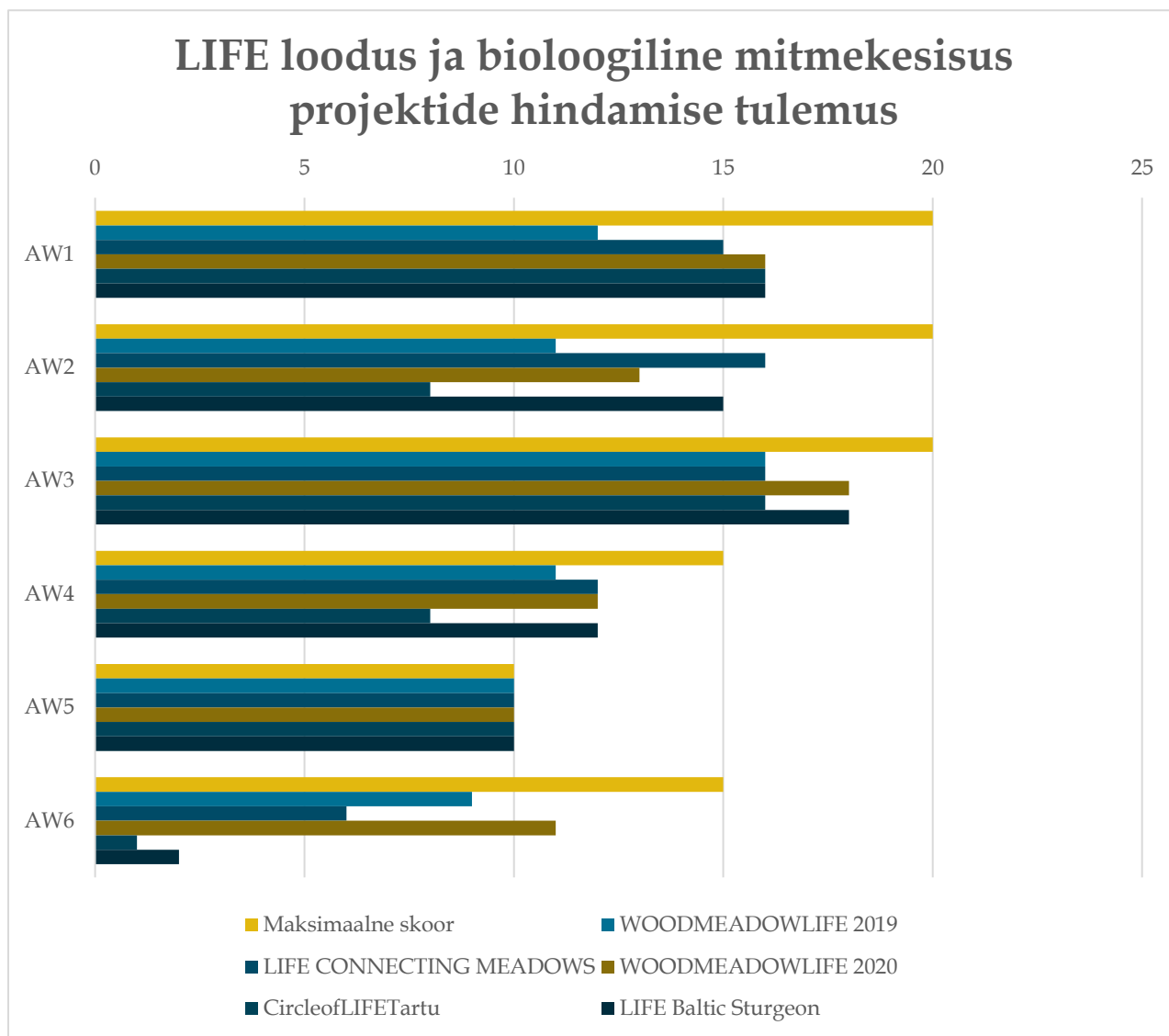
Antud kriteeriumis on saadud maksimumpunktid, see tähendab, et projekt on hästi seostatud programmi reeglitega.

Tagasiside kriteeriumi AW 6 osas, ehk EU lisandväärtus - sünergiad ja rahvusvaheline mõju

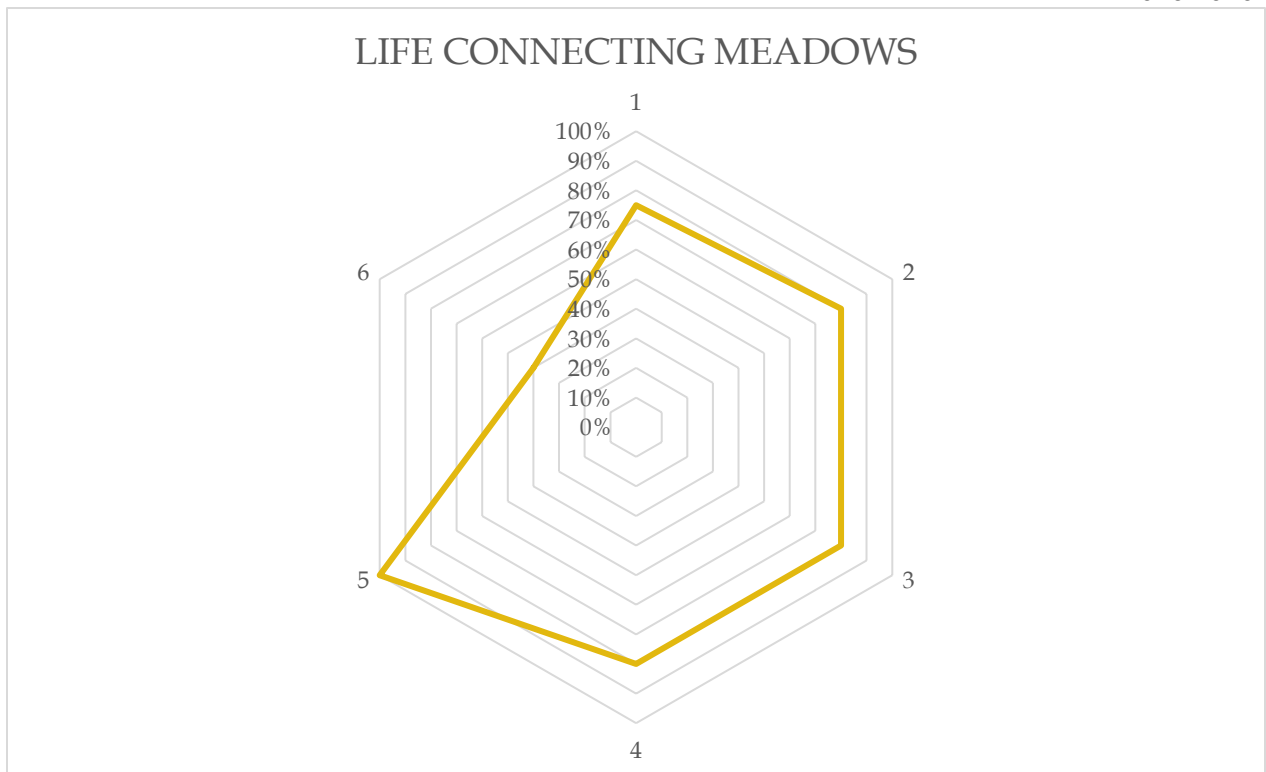
Saadud tagasiside	Soovitus
Rohehanked ega ökomärgistega tooteid ei kasutata	Vt soovitus eespool. Lihtsad lisapunktid selle eest, et projektis kasutatakse rohehangete põhimõtteid või kasutatakse muid keskkonnasõbralikke teenuseid.
Projekt ei rakenda varasemate projektide teadustöö tulemusi	Vt soovitus eespool. Lihtsad lisapunktid selle eest, et projektis rakendatakse / peegeldatakse vms varasemate teadus-arendusprojektide tulemusi.
Projekti planeeritakse rakendatakse ainult üheks riigis	Lisapunktid saab rahvusvahelise projekti eest, kuid Eestis on rahastuse saanud ka ainult kohalikud projektid. Siiski annab lisapunktid, kui kohalik projekt näeb ennast rahvusvahelises võrgustikus ja teeb koostööd teiste riikidega kogemuste vahendamiseks ja tulemuste levitamiseks. Konkreetsed sellesuunalised tegevused ja viited sarnastele projektidele annavad punkte.

Alamprogramm: loodus ja bioloogiline mitmekesisus

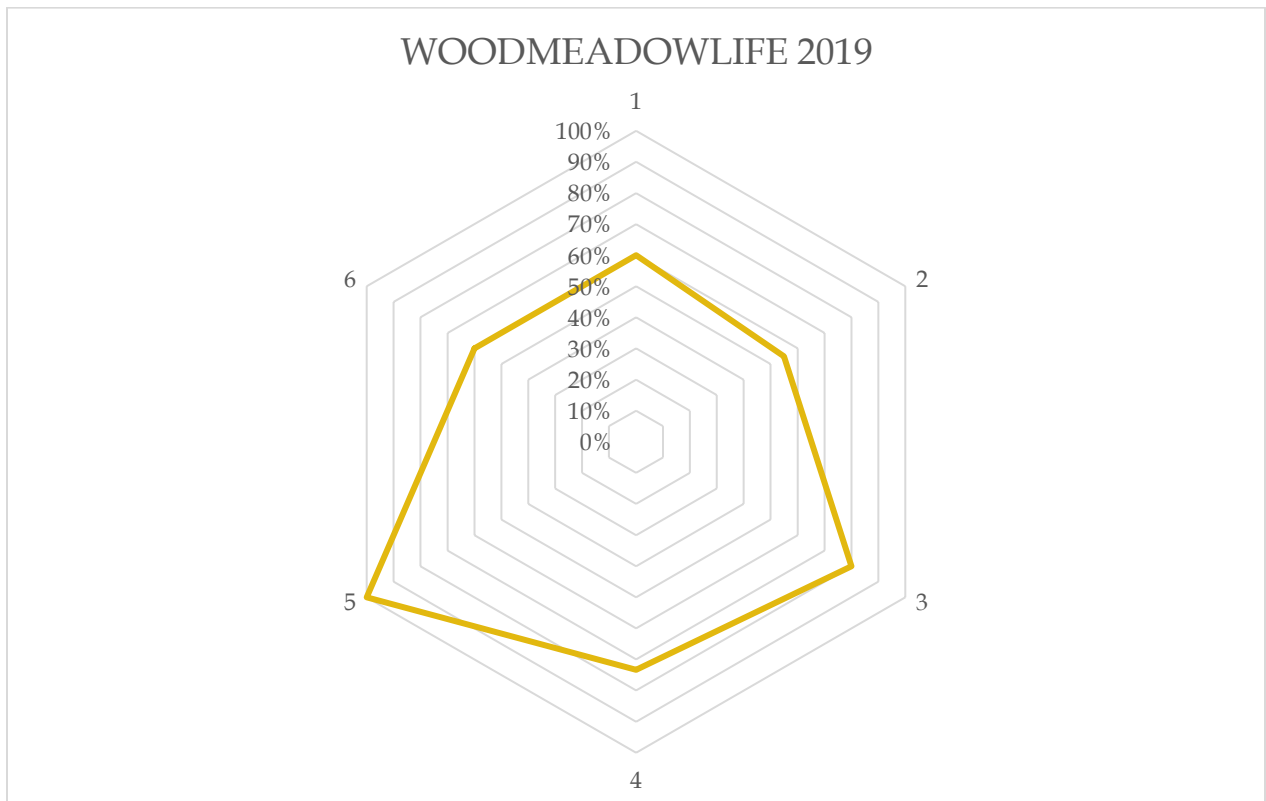
2019. aastal kutsuti täistaotlust esitama 2 projekti – WOODMEADOWLIFE ja LIFE CONNECTING MEADOWS. Viimane sai seejuures ka rahastuse. 2020. aastal pääses täistaotluse vooru 3 taotlust, uuesti WOODMEADOWLIFE, lisaks CircleofLIFE Tartu ja LIFE Baltic Sturgeon. Viimastest sai positiivse otsuse WOODMEADOWLIFE projekt. Vt joonised 6-11.

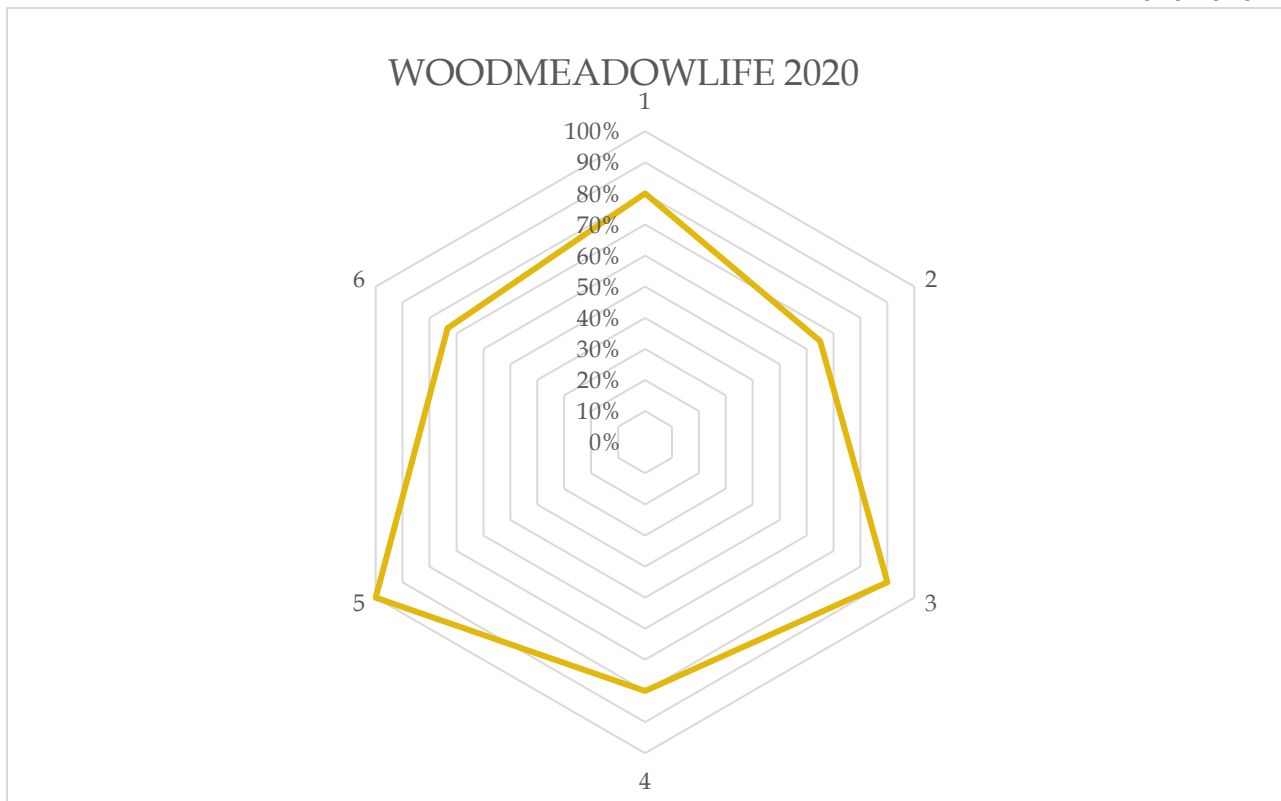
Joonis 6 Looduse ja bioloogilise mitmekesisuste programmi täistaotlusele antud punktid hindamiskategooriate lõikes võrdluses võimaliku maksimaalse skooriga vastavas kategoorias.

Joonis 7 LIFE CONNECTING MEADOWS taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). Kokku 75 punkti

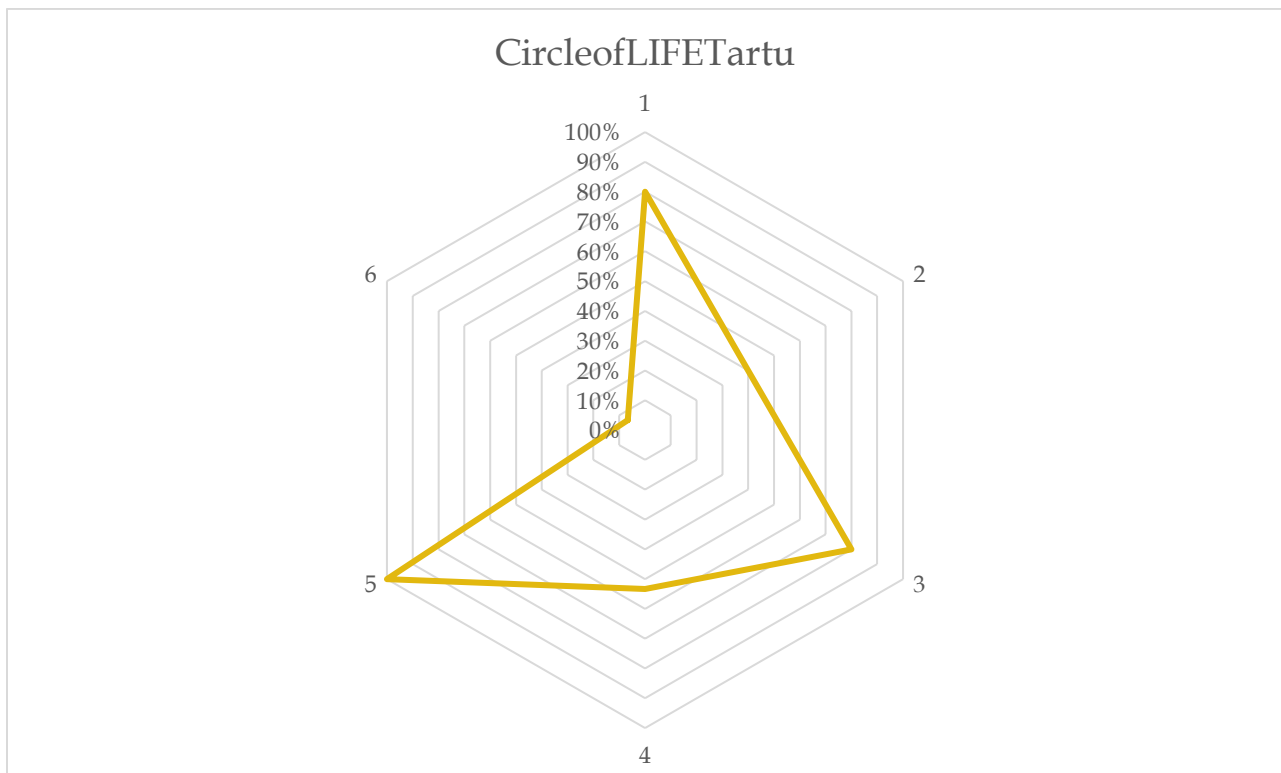

Joonis 8 WOODMEADOWLIFE taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust), 2019 aastal kokku 69 punkti.

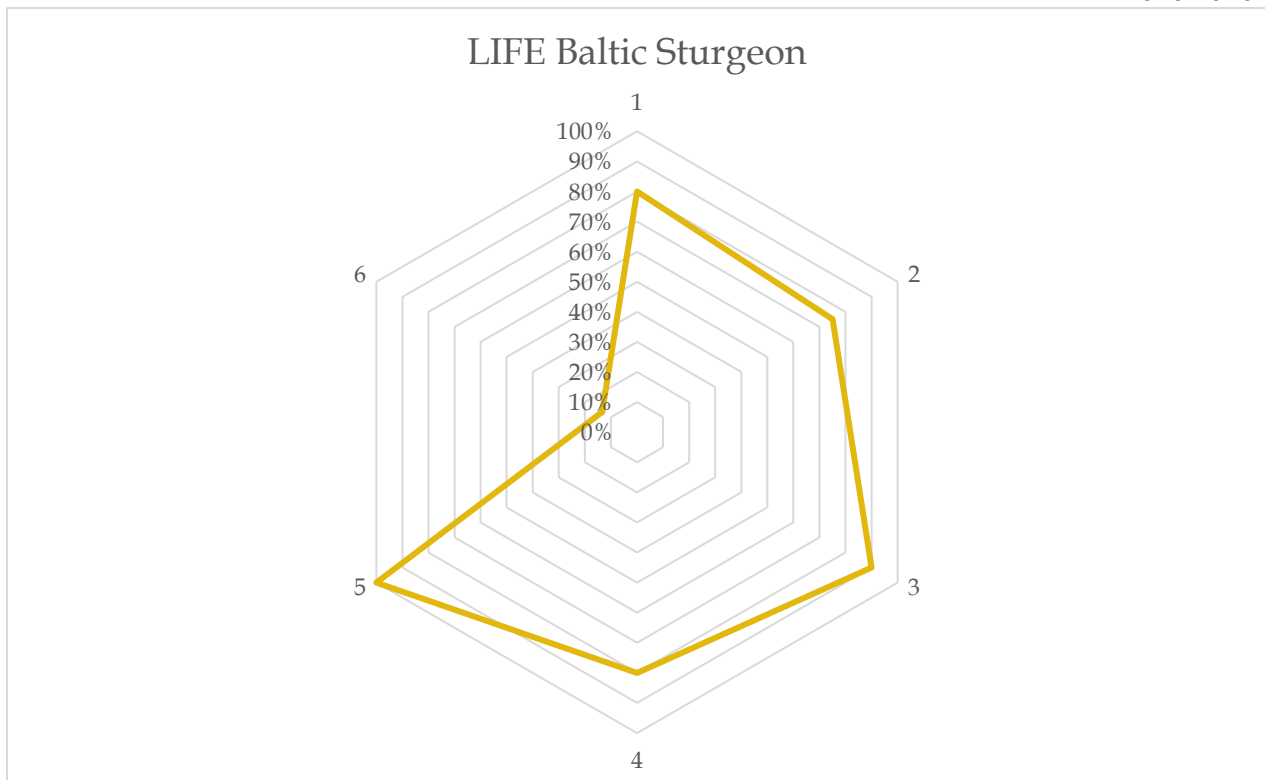

Joonis 9 WOODMEADOWLIFE taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). 2020 aastal kokku 80 punkti.

Siin on näha, et taotluse uuesti esitamisel on saadud tagasiside olnud väga kasulik ja projektitaotluse parandamine vastavalt saadud soovitudele on õnnestunud.

Joonis 10 CircleofLIFETartu taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). Kokku 59 punkti.

Joonis 11 LIFE BalticSturgeon taotlusele saadud tagasiside - saadud skoor (% võimalikust). Kokku 73 punkti.

Tagasiside kriteeriumi AW 1 osas, ehk Taotluste üldine kvaliteet

Üldiselt on looduse valdkonna taotlused pigem kõrgema tehnilise kvaliteediga, kommentaarid on pigem spetsiifilised. Siia analüüsi on valitud üldisemat laadi tagasiside.

Saadud tagasiside	Soovitus
KPI tabeli detailsus	Saadud on tagasiside, et KPI tabel pole piisavalt detailne. Seni on LIFE projektide puhul toimunud see, kui projekti enda eesmärgid-mõõdikud on läbimõeldud ja taotluses kirjeldatud, siis puudujäägid KPI tabelis saab kõrvaldada projekti lepingueelses läbivaatuses. Siiski tasub projekti KPI tabelit koostades juhendada mõne rahastatud projekti kogemusest, et näha kui palju indikaatoreid ja mis täpsusega on sinna valitud.
Projekti juhtimisskeemis on rollid ebapiisavalt kirjeldatud	Küsida võidakse isegi, et mis rollis on juhtkomitee või mida teeb projektijuht. Ei tasu eeldada, et midagi on hindajale iseenesestmõistetav.

Saadud tagasiside	Soovitus
Oluliste partnerite puudumine koostöövõrgust	Partnervõrku kujundades on mõistlik mõelda läbi kõige olulisemad asjaosalised ja kaasata viimastest kõige olulisema mõjuga osapooled, kes eesmärki panustada soovivad projekti partneriteks. Siiski võib olla vajadus kirjeldada, kui mingeid osapooli pole kaasatud partneritena, et miks sellise lahenduse kasuks otsustati.
Projekti põhieesmärki toetavate tegevuste detailsus pole piisav (nt puisniitude taastamise projektis polnud kirjeldatud, milliste võõrliikide tõrjega ja milliste võtetega tegeletakse)	Püüdes disainida mitmikkasuga projekte, on oluline, et kaasnevate tegevuste ebapiisav detailsus ei saaks põhieesmärgile takistuseks. Võib juhtuda, et lihtsalt idee mitmekesistamiseks lisatud tegevus, mis pole piisavalt ettevalmistatud, võib osutada kaaluks, et projekt ei saa rahastust.
Vastutava ametkonna toetus kiri on puudu	LIFE Nature projektide puhul on kohustuslik lisada kohaliku vastutava ametkonna toetus kiri vormil A8. Projekti idee võimalikult varajane tutvustamine vastavatele ministriumitele tagab nõusolekute õigeaegse kohalejõudmise.
Ökosüsteemiteenuste seire on projektis läbi mõtlemata	Tegemist kohustuslike tegevustega. Sotsiaalmajanduslike mõjude ja ökosüsteemi teenuste seire on kohustuslikud projekti tegevused.
Projekti sihtliigid ei sisaldu projektialade eesmärkides	Nature projektides on oluline, et sihtliigid kajastuks projektialadeks olevate Natura alade eesmärkides. Sobib ka olukord, kus A8 vormil kinnitab vastutav ametkond, et eesmäärke täiendatakse. Selle vajalikkus/võimalikkus tuleb siiski eelnevalt läbi rääkida ja kokku leppida ja see ei saa olla ainult põhjustatud projektist vaid peab langema kokku liigi/elupaigatüübi üldise kaitsesuunisega.

Tagasiside kriteeriumi AW 2 osas, ehk Taotluste finantskvaliteet

Saadud tagasiside	Soovitus
Hindajal on topeltrahastuse kahtlus	Vältida topeltrahastuse kahtlust. Olukorras, kus projekt on võtnud eesmärgiks alad, kus juba on LIFE vms europrojektide vahenditest sarnaseid tegevusi ellu viidud, näidata projektiala kaardil erinevust, kirjeldada topeltrahastuse vältimise protseduur ja kajastada see ka vajadusel kaaskirjade vms kinnitustega.
Sisseostetava ekspertiisi eelarve ületab 35% eelarvest	See on lubatud olukorras, kus see on hästi põhjendatud. Näiteks projekti partnerite hulgas ei ole tehnilist võimekust taolisi töid läbi viia, aga suuremahulised tööd on vajalikud projekti sisuliste eesmärkide saavutamiseks (nt elupaikade taastamistööd)
Taotlus ei kaalu piisavalt alternatiivseid rahastusallikaid	Siin on hetkel keeruline olukord, sest uue rahastusperioodi instrumendid pole veel teada, kuid olukorras kus erinevate finantsmeetmete loetelu on taotlejal olemas, on võimalik lühidalt kirjeldada, miks võimalikud alternatiivid ei sobi nii hästi kui LIFE ja kirjeldada, mis tasemel võib tekkida sünergia muude meetmetega. Nt LIFE taastab elupaigad, aga PRIA meetmega tagatakse hooldus, LEADER rahaga külastusvõimalused vms.

Tagasiside kriteeriumi AW 3 osas, ehk EU lisandväärtus - panustamine keskkonnaeesmärkide saavutamisse

Antud kriteeriumis on kõik projektid saanud suhteliselt kõrged punktid ja otsesed etteheited puuduvad.

Tagasiside kriteeriumi AW 4 osas, ehk EU lisandväärtus - tegevuste jätkusuutlikkus

Saadud tagasiside	Soovitus
Pikaajaliste lepingute puudumine eramaal toimuvate tegevuste läbiviimiseks	LIFE looduse programmi projektides eeldatakse, et eramaaomanikega sõlmitakse pikaajalised lepingud, so ~20 aastased. Siin on vaja projekti planeerida tegevused, et selliste lepinguteni on võimalik jõuda, juhul kui neid

Saadud tagasiside	Soovitus
	lepinguid ei ole võimalik saada enne projekti (soovitatav on leida mingi hulk maaomanikke, kes siiski esialgset koostööhuvi üles näitab).

Tagasiside kriteeriumi AW 5 osas, ehk EU lisandväärtus - seostatus LIFE mitmeaastase tööprogrammi eesmärkidega

Antud kriteeriumis on kõik projektid saanud maksimumpunktid, see tähendab, et projekt on hästi seostatud programmi reeglitega.

Tagasiside kriteeriumi AW 6 osas, ehk EU lisandväärtus - sünergiad ja rahvusvaheline mõju

Saadud tagasiside	Soovitus
Rohehanked ega ökomärgistega tooteid ei kasutata	Vt soovitus eespool. Lihtsad lisapunktid selle eest, et projektis kasutatakse rohehangete põhimõtteid või kasutatakse muid keskkonnasõbralikke teenuseid.
Projekt ei rakenda varasemate projektide teadustöö tulemusi	Vt soovitus eespool. Lihtsad lisapunktid selle eest, et projektis rakendatakse / peegeldatakse vms varasemate teadus-arendusprojektide tulemusi.
Projekti planeeritakse rakendatakse ainult üheks riigis	Lisapunktid saab rahvusvahelise projekti eest, kuid Eestis on rahastuse saanud ka ainult kohalikud projektid. Siiski annab lisapunktid, kui kohalik projekt näeb ennast rahvusvahelises võrgustikus ja teeb koostööd teiste riikidega kogemuste vahendamiseks ja tulemuste levitamiseks. Konkreetsed sellesuunalised tegevused ja viited sarnastele projektidele annavad punkte.

Universaalsed tähelepanekud järgmisteks taotlusvoorudeks

LIFE on Eestis tuntud looduskaitse rahastusinstrument ja looduskaitse valdkonna kogenumad taotlejad suudavad koostada häid taotlusi, mille hindamisel saab otsustavaks muu kui taotluse tehniline kvaliteet. Ka uutel taotlejatel on looduskaitse valdkonna projektide koostamine lihtsam, sest võimalik on saada nõu ja näiteid, kuidas taotlust koostada. Soodustama peaks keskkonnavaldkonna projektide koostamist ja ses valdkonnas aitama kaasa projektikompetentside kasvule.

Üldised tähelepanekud:

- Märkima peab, et väikese skoori saavad taotlused, kus ilmnevad väga tüüpilised vead (loetletud alljärgnevalt), samas miinimumlävendi ületanud taotluste puhul süvenetakse sisusse ja antakse väga teemaspetsiifiline tagasiside. Viimast pole aga võimalik taotlusi nägemata analüüsida.
- Kasuta projekti ülesehituse jaoks loogilist maatriksit, mis seostab keskkonnaprobleemi projekti eesmärkide, tegevuste ja tulemustega. Nii algolukord kui oodatav tulemus on vajalik kirjeldada nii kvalitatiivselt kui kvantitatiivselt. Vajalik on lubada realistlikke mõõdetavaid tulemusi, mis siiski oleks piisavalt ambitsioonikad, et Komisjoni investering oleks ambitsioonika eesmärgi nimel põhjendatud.
- Taotluste abimaterjalides on nii taotlusjuhised (Application Guide) kui hindamisjuhised (Evaluation Guide). Mõlemad tasub taotluse koostamisel appi võtta.
- Vaadata väga põhjalikult juhistest, mida oodatakse EU added value teemades, selle kategooria kriteeriumite kaal on taotluse koguhinde mõttes väga oluline.
- Eelarve peab olema realistlik ja lähtuma tegelikest kuludest (taotluses ei eeldata hinnapakumisi või palgatasemete tõestamist, kuid seda kõike nõutakse projekti rakendamisel).
- Vajalike toetuskirjade saamiseks on mõistlik tutvustada projektiideed vastutavatele ametkondadele võimalikult varajases staadiumis. Lisaks saab projektiideed LIFE kohalikele kontaktisikutele tutvustamisest ka häid soovitusi ja väärtuslikke nõuandeid, kuidas taotlust paremaks õnnestub toimetada. Kontaktid leiab <http://life.envir.ee>

LIFE goes on!

Allikad

[1] 1293/2013, LIFE Regulatsioon 2014-2020, URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2013.347.01.0185.01.ENG, viimati külastatud 25/05/2021;

[2] 13.2.2018, Komisjoni otsus programmi LIFE mitmeaastase tööprogrammi vastuvõtmise kohta ajavahemikuks 2018–2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1518531793134&uri=CELEX:32018D0210>, viimati külastatud 25/05/2021;

[3] arhiveeritud LIFE voorud, URL: <https://wayback.archive-it.org/12090/20210412134008/https://ec.europa.eu/easme/en/section/life/calls-proposals>, viimati külastatud 25/05/2021;

Käesolev uuring on rahastatud projektist «LIFE programmist teadlikkuse suurendamine ja projektitaotluste kvaliteedi parandamine 2» (AwaRaEst 2 LIFE, LIFE18 CAP/EE/000002), mida rahastab Euroopa Liidu liikmesriikide keskkonnaprojektide kaasrahastamise programm LIFE.

Aruanne kajastab autori seisukohti ja EL ei vastuta sisu õigsuse ja kasutamise eest.